

Fagfelleurdert/ Peer reviewed article

Forvaltning og ikke-forvaltning av elv og skog i Nord-Troms

Arvid Ingmar Viken
UiT Norges Arktiske Universitet

Sammendrag

Artikkelen sammenlikner forvaltninga av to områder i Nordreisa og friluftaktiviteter som foregår der. Det ene er Reisaelva med laksefiske, mens det andre er Kjellerskogen hvor det inntil nylig foregikk hundspanntrening samtidig som skogen i lang tid har blitt benyttet til sauebeite. Det har tidvis vært konflikter knyttet til begge områdene. For elva ble det opprettet et regime som styrer aktivitetene. I det andre området var tilgangen basert på allemannsretten og gamle beiterettigheter. Kommunen ville ikke regulere arealene i Kjellerskogen, før det i 2022 falt en høyesterettsdom som i realiteten sa at de måtte. Artikkelen beskriver hvordan man lokalt har sett på aktivitetene i de to områdene, og i hvilken grad områdene har vært preget av et nærvær eller et fravær av styring. Artikkelen viser at allemannsretten ikke var et tilstrekkelig grunnlag for forvaltning av et spesialisert og arealkrevende friluftsliv som hundekjøring i et beiteområde. Institusjonalisering framstår som en forutsetning for en holdbar forvaltning og dens legitimitet. Artikkelen er basert på dybdeintervjuer med sentrale aktører i de to områdene i 2022, dels gjort med enkeltpersoner, dels gjennomført i grupper.

Nøkkelord: Allemannsretten, forvaltning, institusjonalisering, legitimitet, hundekjøring, Nord-Troms

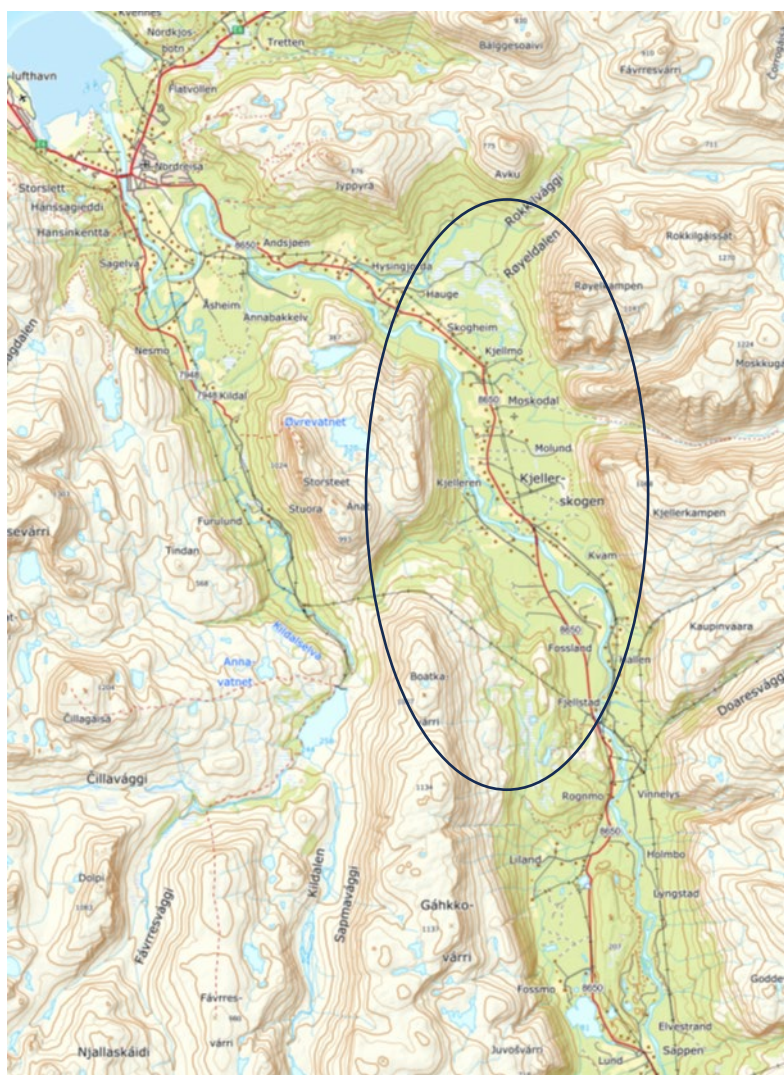
Abstract

The article compares the management of two areas in Nordreisa, comprising salmon fishing in the Reisa River, and dog sledding in a forest area called Kjellerskogen where sheep also graze. There have occasionally been conflicts linked to both activities. A regime has been established for the river that governs the activities. In the other area, access is based on a law providing the public freedom to roam, and old grazing rights. The municipality rejected to regulate the area, until a verdict in the Norwegian Supreme Court said that they had to do it. The article describes how the activities in the two areas were viewed locally, including how they were managed and non-managed. The article shows that the right to roam was not a sufficient basis for the development of a specialized and area-demanding outdoor activity such as dog sledding in a grazing area. Institutionalization appears to be a prerequisite for a viable governance and its legitimacy. The article is based on in-depth interviews with key actors in the two areas in 2022, partly conducted with individuals, partly carried out in groups.

Keywords: The freedom to roam, management, institutionalization, legitimacy, dogsledding, Northern Troms

Innledning

Nordreisa og Reisadalen i Nord-Troms rommer mange former for natur; en nasjonalpark, en lakseelv, Mollisfossen – et 269 meter høyt fossefall, steile fjellsider, høye fjelltopper, cirka 385 dokumenterte plantearter (se Sætra, 1986), og mye mer. Naturen har dannet grunnlag for menneskelige aktiviteter som jordbruk, skogbruk, tjærebrenning, gruvedrift, reindrift, jakt og fiske (se Hansen, 1955), friluftsliv og turisme (Skavhaug, 2020; Viken & Svensson, 2016). Måtene naturen har vært brukt på har selvsagt endret seg over tid; tjærebrenning er blitt museumsaktivitet, jordbruket er truet, mens turismen øker. Stort sett har de ulike formene for naturbruk foregått side om side, men ikke alltid uten spenninger eller friksjoner. I noen tilfeller har det vært steile konflikter. Det har ofte vært strid om elfeforvaltninga, og i seinere år også om forvaltninga av Kjellerskogen, et område hvor det både har foregått sauebeiting og hundespantrening. Det er en vesentlig forskjell mellom de to områdene; elva forvaltes som en allmenning, med regler, et styre og et oppsyn – et regime, mens Kjellerskogen er uten en spesifikk lokal forvaltning ut over det generelle oppsynet som Statsforvalteren, Statskog og Statens naturoppsyn utøver. Forskjellen mellom forvaltningsmodellene er tema for denne artikkelen. Men det er og mange likhetspunkter, og geografisk er det tale om samme sted, elva renner langsmed skogen (se kart, Figur 1). Både elva og skogen har inngått i lokalt hverdagsliv, og i nyere tid blitt til arenaer for rekreasjon. Angående elva strides og forhandles det særlig om hvordan en hevdvunnen fiskerett skal praktiseres og om bestandsregulering. I Kjellerskogen dreier kontroversene seg om hevd- og lovforankrede beiterettigheter og hundekjøring hjemlet i allemannsretten.

Figur 1. Kart over deler av Reisadalen. Kilde: Kartverket.

Artikkelen er skrevet innen et forskningsprosjekt som er kalt «Allemannsrettens omstridte natur»¹ (Granås & Svensson, 2022), hvor et særlig fokus er på friksjoner innen friluftsliv og turisme. «De naturaktivitetene allemannsretten tilrettelegger for, er alle mobile praksiser som blir del av landskapsprosesser der friksjoner gir seg til kjenne», sier Granås og Svensson (2022) i en diskusjon av prinsippet. De påpeker flere dilemmaer knyttet til allemannsretten, blant annet at prinsippet er nedfelt i en nasjonal lov som gjelder uansett hva slags lokale praksiser og verdensanskuelser som har vært rådende. Og videre, når det vokser fram et omfattende friluftsliv og reiseliv som næring, slik det har gjort på mange småsteder i Norge, kan det ses på som en nasjonal trend som på ulike måter trenger seg på. I prosjektet analyseres sider av dette i Reisadalen og Nordreisa kommune i Nord-Troms.

I artikkelen sammenliknes altså en allmenning – Reisaelva – med et tilgrensende område som også er tilgjengelig for allmenheten, men ikke forvaltet på tilsvarende måte. I Kjellerskogen er det allemannsretten som gjelder. Først i artikkelen vil allemannsretten som prinsipp og prosess bli diskutert. Deretter omtales metoden brukt i analysen. Så presenteres partenes opplevelser av hva uenighetene og forvaltninga dreier seg om. I analysen dveles det ved forskjellene, og pekes på ulik institusjonaliseringsgrad og legitimitet til forvaltningsregimene. I konklusjonen framheves forskjellen som ligger i et lokalt regime, versus et nasjonalt lovverk.

Allemannsretten – hva slags rettighet er det?

Friluftslivet sies å være en del av den norske folkesjela, og et eksempel på at natur og mennesker er viklet sammen i relasjoner som stadig utfolder seg, utvikles og utfordres (se Witoszek, 1998). Friluftslivet er tett koplet til en rettighet til fritt å bevege seg i naturen, den såkalte allemannsretten. Den er en variant av det som på engelsk kalles *commons* og *commoning*, fellesskap og felles prosesser som i hverdagslivet blir omforhandlet og forvaltet. Ofte har det dreid seg om felles territorier (se f.eks. Armitage, 2008; McKean, 1992), men liknende rettigheter gjelder også for sosiale og kulturelle samfunnsfelt, og i særdeleshet samfunnet som sådan (Bresnihan, 2015). Det samme gjelder lufta vi puster i og vannet til lands og havs. Mange drar det enda lengre og anser kunnskap og verdifellesskap som commons-fenomener (Blomley, 2008), likeså samfunnsmessig reproduksjon og forvaltning (Federici, 2011). Det vi ikke har felles er vår egen sjel og kropp, vår egen familie og våre eiendeler. Dette utvidede perspektivet, som også er et internasjonalt forskningsfelt, gir inntak til refleksjoner om allemannsretten. Diskursen handler mest om at det finnes andre måter å ordne samfunnet på enn gjennom marked og stat, og at fellesordninger er sentralt i svært mange samfunn og kulturer. I stor grad har diskusjonen dreid om det som har blitt kalt *allmenningens tragedie* (Hardin, 1968), om hvordan man skal unngå at felles naturområder utarmes av for store uttak eller for mange brukere. Løsninga er privatisering eller statlig styring, mente Hardin (1968), mens Ostrom (1990) gjorde studier som viste at det rundt om i verden finnes mange fellesskapsløsninger hvor brukere av områder sammen skaper forvaltningsregimer. Når det gjelder den norske allemannsretten, kan man si at den forvaltes av staten gjennom Miljødepartementet, Miljødirektoratet, statsforvalteren, Statens naturoppsyn og Statskog og grunneierne, samt at kommunene har et lokalt ansvar. Men når det gjelder områder med lokale brukeruenigheter kan det være et lavt forvaltningsengasjement, slik tilfellet var i et av områdene denne artikkelen omhandler.

Den norske allemannsretten, som er nedfelt i friluftsløven (Friluftsløven, 1957) kan altså betraktes som et tilfelle av *commons* – et fellesområde. Forskere har pekt på forvirring angående begrepene som brukes om slike områder; fellesområder, felles eiendom, fellesressurser, allmenninger, med mer. Dietz et al. (2002) sier at hvilket begrep man bruker avhenger av faglig ståsted, om det for eksempel er rettsvitenskap, ressurstenkning, eller forvaltningsfag. De hevder at begrepet *commons* refererer «til et mangfold av ressurser eller fasiliteter, så vel som til eiendomsinstitusjoner som involverer et eller annet aspekt av felles eierskap eller tilgang» (Dietz et al., 2002, s. 18, oversatt av forfatteren). Dette understrekes også av Stavrides (2016) som peker på tre nødvendige commons-kriterier. For det første må det være en ressurs involvert, som for eksempel et territorium åpent for friluftsliv. For det andre må det være noen som deler ressursen, for eksempel friluftslivsutøvere. For det tredje må det være prosesser eller praksiser som reproducerer og styrer fellesskapet – et forvaltningsregime (Stavrides, 2016, sitert av Palmer, da Silva & Low, 2017). Når det gjelder allemannsretten, kan de to første kriteriene enkelt identifiseres, men ikke det tredje. Allemannsretten er ikke en sosial organisering eller et forvaltningsregime. En annen måte å

¹ Prosjektet Allemannsrettens omstridte natur (Locus) er finansiert av Norges forskningsråd.

formulere dette på, er å si at commons-områder er avhengige av institusjonell forankring for å unngå overforbruk og konflikter (Jentoft, 2004; Gardner & Ostrom, 1991). Dette er også nødvendig for å ha legitimitet, altså at styringa, regimet og institusjonaliseringen er akseptert av de berørte partene. Et fjerde kriterium har tidvis vært anført, at et commons-regime må kunne ekskludere de som ikke inngår i fellesskapet (Blomley, 2008), slik situasjonen er for allmenningene. Den norske allemannsretten rommer ikke den anledningen skulle man tro, men den bidrar både til fortrengning av dyr og beitenæringer (Viken & Riseth, 2024), og nedtråking av terrenget.

Allemannsretten gir tilgang til utmarksområder uansett hvem grunneieren er, men ikke grunnen som boliger står på, infrastrukturgrunn eller dyrket mark (se Reusch, 2012). Slik retten er betraktet i lovverket, er det først og fremst en rett til å utøve friluftsliv i alle dets former og fasonger. Lova gir rettigheter til oss *mennesker*, men ikke til alle og alt det andre som utgjør landskapet. Deres interesser er ikke ivaretatt i lova ut over at det sies at man skal ta hensyn til andre naturbrukere og ikke må forstyrre dyrelivet. Altså har friluftslova en antroposentrisk karakter, og avviker fra en viktig del av *commons*-forskninga som også har søkelys på ikke-mennesker og relasjonen mellom mennesker og ikke-mennesker, og på klima- og miljøutfordringene verden står overfor (se Gibson-Graham et al., 2016; Schenck, 2008). Lova rommer også et omsorgsperspektiv; den sier at vi skal ta *hensyn* i utøvelsen av friluftsliv – utvise aktsomhet: «Enhver som ferdes eller oppholder seg på annen manns grunn eller på sjøen utenfor, skal opptre hensynsfullt og varsomt for ikke å volde skade eller ulempe for eier, bruker eller andre, eller påføre miljøet skade.» (friluftslova, § 11). Dette omtales gjerne som lovas pliktelement. Men hensynet til den ikke-menneskelige naturen er først og fremst ivaretatt gjennom andre lover, særlig naturmangfoldlova fra 2009. Friluftslova sier heller ikke hva man skal gjøre for å unngå konflikter eller hvordan de kan eller skal løses. Konflikter knyttet til friluftslivet har ofte blitt løst gjennom rettsaker (Reusch, 2012).

Stadig nye grupper mennesker benytter seg av retten til å ferdes i norsk natur, og landskapet endres og preges av både gamle og nye praksiser. Som nordmenn lærer vi å gå på tur, gå på ski, plukke bær, fiske og jakte. I dag er også sykling i terrenget blitt vanlig, og vi utfører aktiviteter som klatring, kiting og padling, langt mer enn tidligere. Og faste installasjoner som gondolbaner, skiheiser, trapper, klopper, via ferrataer, zip-liner og liknende finnes mange steder. Et betimelig spørsmål er om alle nye brukere har kunnskaper og verdigrunnlag som sikrer en skånsom og bærekraftig praksis, altså kan utvise den aktsomheten som friluftslova krever? Kunnskap er derfor et sentralt element i diskusjonen om allemannsretten. Vi liker å betrakte naturkunnskap og verdsetting av natur som et sentralt element i den norske folkesjela (Witoszek, 1998). Dette gjelder også folk i Reisa, men forholdet til skogen og elva er annerledes nå enn den gang sau og laks primært var lokale matkilder.

I denne artikkelen er friluftslova og allemannsretten det juridiske grunnlaget bare i ett av tilfellene, Kjellerskogen. I det andre tilfellet, elveforvaltninga, er det lakse- og innlandsfiskelova, vannressurslova, naturmangfoldlova, og forskrift for motorferdsel i Reisavassdraget som først og fremst gjelder. NVE (Norsk vassdrags- og energidirektorat) er det viktigste forvaltningsorganet i saker vedrørende elva. Det hevdes imidlertid lokalt, at ånden fra friluftslova og allemannsretten også er førende for folkelivet på og langs elva.

Forskningsspørsmål og metode

I forskningsprosjektet denne artikkelen springer ut fra, ble det lagt vekt på at metodene som skulle anvendes var etnografi og kvalitative metoder – vi ville at lokale røster mest mulig skulle gi retning til prosjektet. Vi foretok flere befaringer før vi begynte med mer systematisk datainnsamling. Befaringene avdekket hva vi allerede visste, at det var konflikter både knyttet til Reisaelva og mellom sauebønder og hundekjørere i Kjellerskogen. Vi bestemte oss for å se nærmere på disse konfliktene. I begge tilfellene dreier det som om forvaltning av fellesområder. Reisaelva er en allmenning (Selmer, 2013), tilgjengelig for folk som sogner til et bestemt område. I Kjellerskogen har alle tilgang i henhold til friluftslova. Reisaelva var i 2022 stengt for laksefiske, på grunn av nedgang i laksestammen. Ikke alle var enige i nedstengninga. I Kjellerskogen pågikk en brukerkonflikt; hundespannkjørere var anklaget for å ha tatt seg til rette i et sauebeite.

For å forstå spenningene og kontroversene måtte vi snakke med folk. Det lå derfor i kortene at vår tilnærming måtte bli en narrativ metode. Vi trengte partenes fortellinger for å få et bedre bilde av hva stridighetene dreide seg om og

hvordan de hadde utviklet seg, og hva dette kunne fortelle om forvaltningsforhold. Dette materialet fikk vi gjennom introduserende samtaler, medieomtaler og intervjuer. I begge tilfellene dreide intervjuene seg om ulike syn på hva man strittes om og friksjonenes håndtering. Fortellinger, sier de som har skrevet metodologisk eller metodisk om det, har karakter av et plot hvor igjennom bestemte hendelsesforløp og deres årsaker kan avdekkes (se Murray, 2008, s. 113-114; Sørly & Blix, 2017; Sørly, 2024). I forbindelse med elva dreier det seg om historien bak dagens forvaltningsregime, laksebestanden og målinger av den, samt styringsregimet. I tilfellet Kjellerskogen handler fortellinga om hvordan konflikten oppsto, hva som er kjernen i konflikten, manglende kommunalt engasjement, og til slutt rettsaker. Forskningsspørsmålet for analysen er altså hva som gjorde at konfliktene utviklet seg som de gjorde, og hvordan dette hang sammen med måten områdene var forvaltet på.

To av forskerne i studien er godt kjent i kommunen som ble studert, en er født og oppvokst der, og begge har vært involvert i flere forskningsrelaterte prosjekter knyttet til kommunen. Derfor hadde vi både kjennskap til området, aktuelle problemstillinger knyttet til allemannsretten, og ideer om hvem som kunne være informanter. Intervjuene ble utført både i grupper og individuelt, og i alt ble det gjennomført seks gruppeintervjuer og 13 individuelle intervjuer. Intervjuene hadde utgangspunkt i en intervjuguide som ble justert i henhold til hva slags bakgrunn folk hadde. Intervjuene varte mellom en og to timer. Vi har valgt å anonymisere informantene, selv om lesere som er godt kjent med området kan identifisere noen av dem. To av hovedinformantene har vært forelagt utkast til denne artikkelen, og basert på deres innspill ble det gjort et par mindre endringer i teksten.

Som det framgår av tabellen nedenfor (Tabell 1) var informantene i første rekke mennesker som ser det aktuelle områdene fra et eller annet interessentperspektiv. Det kan bety at de vi snakket med både hadde et nært og tidvis kanskje nærsynt forhold til problematikken eller stedet samtalen omhandlet. Elveforvaltninga var hovedtema i fire intervjuer, mens Kjellerskog-konflikten var hovedtema i fem intervjuer, men ble nevnt i flere. Intervjuene ble brukt til å forstå utviklinga av konfliktene og forvaltningsregimene, og i mindre grad til å avdekke informantenes meninger og standpunkter. Derfor har gjenfortellingene en oppsummerende karakter, og uten særlig bruk av sitater. I tillegg til intervjuene, ga flere befaringer nyttig informasjon. Det gjorde også de mange samtalen vi har hatt med folk i bygda, samt artikler i lokalavisa.

Tabell 1: Oversikt over informanter med relevans for analysen. I tillegg ble det foretatt intervjuer om friluftsliv av i alt 10 mennesker og fem grunneiere om situasjonen i småbruksnæringa.

Gruppe/person	Antall personer
Gruppeintervju – To hundekjørere	2
Gruppeintervju – To elveforvaltere	2
Enkeltintervjuer, personer fra naturforvaltninga	3
Enkeltintervjuer, personer involverte i sau-hund-konflikten	4
Enkeltintervjuer, grunneiere (bønder)	4
Enkeltintervjuer, tidligere involverte i elveforvaltninga	2
Til sammen	17

Elveforvaltninga – motsetninger, forhandlinger og fred

Elveforvaltninga

Reisaelva er viktig for reisaværingene og ei anerkjent lakseelv. Dens forvaltningsregime er relativt spesielt, og historisk betinget. Dette er beskrevet både i en bygdebok (Hansen, 1955) og i en rekke andre skrifter. En av de mest systematiske gjennomgangene av hvordan fiskeretten i Reisaelva over tid har vært og blitt endret, finnes i Kristin Isdal Selmers masteroppgave fra 2013 (Selmer, 2013). I denne og andre kilder finnes beretninger som er sentrale for elvas historie og for dagens regime. En av beretningene er om en kvinne som har blitt hetende Madame Lyng og som i tida før 1848 var en stor grunneier. Hun tillot Reisas befolkning å fortsette med nedfelte praksiser knyttet til uttak av skog og fiske i elva (Selmer, 2013). Reisaalen ble forvaltet som en allmenning for de som bodde der.

Begrepet «allmenning» er ikke entydig og i Norge har vi allmenningstyper som bygdeallmenninger, private allmenninger og statsallmenninger (se Røang, 2022). Hovedessensen er at en allmenning gjelder for et avgrenset område hvor de som bor der har bestemte rettigheter, for eksempel til å fiske i ei nærliggende elv. I 1848 ble Madame Lyngs eiendommene overført til Foreningen til Opphevelse av Leilendingvesenet i Skjervøy (Selmer, 2013), og mye har siden den gang blitt solgt. Området aller øverst i dalen ble solgt til statens skogforvaltning i 1866 (Hansen, 1955). Fiskeretten er altså gammel, men rettstvister forteller at det har vært en del uklarhet og uenighet om gjeldende rett. Selv om det er en slags omforenhet om dagens regime, skal man ikke langt tilbake for å finne ganske krass uenighet mellom fløyene, særlig mellom Elvelaget og en organisasjon av fiskeberettigede, kalt Auttima (Selmer, 2013). Men som påpekt andre steder har folk gjerne ikke annet valg enn å respektere gjeldende regime, om de vil fiske (Coleman & Mwangi, 2015).

Selmer (2013) viser hvordan fiskeretten for beboerne, altså de fiskeberettigede, er basert på en lokal sedvane som gjentatte ganger har vært prøvd i retten (Selmer, 2013). Den viktigste rettsavgjørelsen fant sted i 1893. Da var en person stevnet for retten for ulovlig å ha fisket på statens grunn. Retten (15. mai 1893) fastslo at han var fiskeberettiget selv om han ikke var grunneier, men husmann (Selmer, 2013). Han bodde i Nordreisa (den gang kalt Reisa), og det var nok. Siden den gang har det vært et skille mellom grunneierne og de (andre) fiskeberettigede som er alle som bor innenfor grensene av den gamle Nordreisa kommune (før kommunegrensendringene i 1973). Folk mister fiskeretten når de flytter ut av området. Den største grunneieren er Statskog, som eier den øverste delen av elva. Fra 1957 bortleide staten sin grunn til Nordreisa Jeger- og Fiskerlag som fram til 1988 solgte fiskekort for denne strekninga. Grunneierne har ved flere anledninger hevdet eksklusiv rett til fiske på sine eiendommer, men har ikke fått medhold i retten. Det betyr at de fiskeberettigede også kan fiske på privat grunn (Selmer, 2013).

Elva er langt mer enn en fiskeplass, det er også et friluftsområde (Selmer, 2013), og en identitetsmarkør. På et tidspunkt nedsatte kommunen en elvekomite, og i en periode var kommunen selv aktiv forvalter. Ved siden av retten til å fiske, har man forhandlet om overfiske, yngeldødelighet, predatorer, bestandsmål, klekkeri, nedstenging, samt forskningas og ulike kunnskapstypers roller. Fiskeretten har siden 1980-tallet vært bestemt av dommer i Jordskifteretten. I en midlertidig bruksordning fra 1989 ble det bestemt at de fiskeberettigede skulle betale for fiskeretten, den gang satt til 200 kroner året. Dette ble justert av Jordskifteretten i 1995, som innførte soner og bestemte tider hvor grunneierne hadde enerett til å fiske, men bestemte at ordninga med fiskekort skulle gjelde alle. Det dreide seg den gang om sesongkort, og en ordning med næringskort, som ga grunneierne rett til å selge fiskekort. I bruksordninga fra 1989 ble det bestemt å opprette et elvelag, som fortsatt leder arbeidet med elva og fisket. Elvelagets styre har to medlemmer fra grunneierne, to fra staten, og to fra de fiskeberettigede. I en dom fra 1991 ble det fastsatt at fisket skulle deles med 60 prosent til grunneierne, inkludert staten, og 40 prosent på beboerne (Selmer 2013). Dette ble i 2012 påklaget av Auttima, som mente de fiskeberettigedes andel var for liten. I sin beslutning fra 2013 stadfestet Jordskifteretten denne fordelinga, men fastsatte samtidig en ny bruksordning. Retten gjorde slutt på ordninga med sesongkort, alle må kjøpe døgnkort, også grunneierne. Over tid har det også skjedd innstramminger med hensyn til fiskeredskaper. Inntil 1970-tallet var garnfiske tillatt. Seinere har man fisket med både sluk og flue. I 2022 var det på tale å bare tillate fiske med flue, men det endte med full fiskestopp som ble utvidet til også å gjelde for 2023 og 2024, formelt besluttet av Miljødirektoratet i et forsøk på å bevare en truet laksestamme.

Informantvurderinger

Utviklingsbeskrivelsen forteller at det har vært gjentatte forhandlinger om hvordan elva skal forvaltes, og hvordan bestemmelser skal forstås. Den viser også at det er flere interessenter, og at konfliktnivået til tider har vært høyt. Dette blir også bekreftet av informanter som har hatt roller i arbeidet med elva, og gjennom skrivelser i lokalavisen *Fremtid i Nord*. Informantene sier at det til tider har vært slitsomt å ha roller i forvaltninga. Det er altså ikke et frefylt saksfelt, men har siden 1989 hatt sin forhandlings- og beslutningsarena i Elvelaget.

Bestandsmål angir laksemengden i elva. Måla er basert på litt omtrentlige tellinger, men har vært gjort på samme måte i mange år. Det skjer med dykkere som teller laks i gytetida. Resultatene analyseres og publiseres av anerkjente forskningsinstitutter (Svenning, 2016). Talla viser nedgang i fiskebestanden. Men det er varierende tiltro

til de offisielle målingene. En kritisk informant påsto at man henter inn unge dykkere som ikke vet hvor eller hvordan laksen skal besiktiges. Flere ønsker seg faktiske registreringer, og mener at det i dag finnes teknologi og metoder for det.

Når det gjelder nedgang i yngelbestanden er det både teorier og meninger i sirkulasjon, men ikke alt lar seg bekrefte empirisk. De fleste informantene var enige om at fiskeoppdrett i tilstøtende fjordområder er en forklaringsfaktor, jo mer oppdrett, jo mer lakselus, jo mer laksedrepende kjemikalier i havet, kanskje også flere yngelispisende fisker, og lavere yngelbestand, var blant argumentene. Men det finnes ikke undersøkelser som bekrefter teoriens gyldighet for dette vassdraget. Når det gjelder predatorbestandene, ble de hevdet å være relativt stabile eller en funksjon av fiskemengden. En påstand om endret vannstand i elva som følge av oppdemming av tilsigselser og Mollisvannet, er omstridt (Tørrfoss, 2004). Som ledd i kraftutbygginga på 1960-tallet ble det laget et system der overskytende vann under flom blir styrt til andre vassdrag og et kraftverk i nabokommunen Kvænangen. Det fører til mindre vann i Reisaelva, hevdet flere informanter, og senker grunnvannet i området rundt. Og med lavere vannstand blir det mer bunnfrysing som går ut over yngelbestanden. Dette er omstridt og ikke evidensbasert, hevdet en annen informant. Et annet konflikttema har vært klekkeri, altså produksjon av yngel fra gyteferdig fanget laks. Det hadde man på 1930-tallet og utover, og når bestanden i noen år hadde vært synkende, laget man planer for et nytt anlegg. Klekkeriet står klart med alle avkrevde faglige godkjenninger, men prosjektet er likevel blitt stoppet. Flere, blant dem Statskog som altså er største grunneier, mente og mener stadig at det er et tiltak som ikke virker. Det finnes delvis støtte for dette i norsk forskning (Hagen et al., 2021).

Det kanskje viktigste i denne debatten, er påstand om overfiske. Med en synkende gyte- og yngelbestand, har man forsøkt med ulike fiskebegrensninger. Ei tid hadde man forbud mot å ta i land fisk større enn fem kilo. Mange informanter mente at dette hadde virket. I 2022 og 2023 var tiltaket likevel full fiskestopp. Selv om de fleste erkjenner at noe må gjøres, er ikke alle enige i nedstengninga. Økt antall fiskeberettigede, folk som ikke kjenner kulturen rundt elva og fisket, holdningsendringer hvor omsorgen for elva og fisken er svekket, anføres som grunner til overfisket. Hadde folk tatt bestandsproblemene inn over seg, hadde man ikke trengt nedstengninga, mente en informant. Et forhold som ikke kom opp, men som trolig er en vesentlig del av forklaringa, er at den atlantiske laksestammen stadig blir mindre (Dadswell et al., 2022).

Flere av våre informanter mente at dagens regime ikke hadde god nok dialog med lokalbefolkninga. En informant mente at fiskerne burde få presentert en ramme for mulige bestandsmål, og kanskje et forslag som man så kunne ha diskutert. Det ville skapt omforente mål. Med større åpenhet og gjennom å involvere fiskerne i forvaltningsprosessen ville man disiplinert folk til selv å ta ansvar, mente flere. Dagens regime slik flere oppfatter det, er relativt lukket. Elvelaget som har styringa, snakker med forskerne, overordnede forvaltningsmyndigheter, og tar beslutningene uten å involvere fiskerne, ble det sagt. Fiskeren, ikke fisken, er i sentrum hevdet et par informanter. Og videre: dersom man hadde hovedfokus på laksen, ville forvaltninga hatt et annet verdigrunnlag, for eksempel fiskens egenverdi. Det er åpenbart at dagens regime er antroposentrisk, og ikke biosentrisk fundert. Når man snakker med reisaværinger om elva, oppdager man fort at det finnes ulike virkelighetsbeskrivelser i sirkulasjon. Fra gammelt av dreide laksefiske seg om matauk, en oppfatning som fortsatt eksisterer. Men aktiviteten i og langs elva er også en kultur, folk fisker for trivselen, nyter båtliv, strandhogg med bål, kaffekok, samtaler og samvær. Reisaværingens identitet er relasjonell, der laksen, dens predatorer, fiskere, og fortellinger inngår. Laksefiskets innvikling i lokalsamfunnet har alltid vært et viktig anliggende, men har endret seg. Selve fisket, det å fange fisken, er kanskje i dag det viktigste. Leken har tatt over for nytten, opplevelsen og statusen knyttet til det å fange store fisker er viktigere enn laksen som mat. *Homo ludens* har overtatt for *homo logos*, for å uttrykke det på fint (Granås & Svensson, 2022; Viken, 2003; Wang, 2000). Altså, det som en gang var et fellesskap som forvaltet en bio-økonomisk ressurs, utviklet seg til et sosialt og symboltungt fellesskap som i våre dager er utfordret av kommersiell tilrettelegging for forlystelse, fritidsfiske og turistfiske. Med det skjer det vridninger i verdigrunnlaget for elveforvaltninga.

Kjellerskogkonflikten

Kjelleren, inklusiv Kjellerskogen, er ei bygd og en skog cirka 15 kilometer fra kommunesentret Storslett i Nordreisa. Noen av bøndene har storfe, men sauehold er mest utbredt og har lange og sterke tradisjoner. Skogen er relativt tett og dekker et område på cirka 2,5 x 1,5 kilometer, altså et begrenset areal. På grunn av flere gamle veier, blant annet fra andre verdenskrig, er skogen egnet for sommer- og høsttrening av hundespenn. Grunneieren er Statskog. Siden tidlig på 2000-tallet har Kjellerskogen vært arena for hundekjøring, og etter hvert også et åsted for en konflikt mellom sauebønder og hundekjørere. Hundekjørerne var i hovedsak tilflyttere, men noen var også reisaværing.

Da vi i 2019 kom for å sonde muligheten for å gjøre et forskningsprosjekt knyttet til allemannsretten i Reisadalen, ble vi raskt klar over en opprivende konflikt mellom sauebønder og hundekjørere. Særlig var bøndene sin talsmann ivrig i å fortelle oss om konflikten, men nesten alle vi intervjuet nevnte den. Det ble viktig for oss å prøve å forstå konflikten. Vi valgte derfor å intervju folk på begge sider. Fortellinga under er basert på disse intervjuene, men også på samtaler der andre forhold var i sentrum – særlig friluftslivet i kommunen og dens tilrettelegging. Fortellinga om konflikten er lest og akseptert av to av de mest sentrale aktørene i saka, samt presentert for kommunens driftsutvalg.

Kort oppsummert var gangen i konflikten noenlunde slik: På 2010-tallet anmodet Nordreisa hundekjørerlag kommunen om å regulere Kjellerskogen for hundekjøring. Dette avviste kommunen og konflikten eskalerte. Sauebøndene ba kommunen om å forby hundekjøringa, men også dette ble avvist av kommunen, seinest i 2019. I 2020 gikk sauebøndene rettens vei, og stevnet Nordreisa hundekjørerlag og Nordreisa kommune for Nord-Troms og Senja tingrett for å få vedtatt et forbud mot hundekjøring, subsidiært å få utarbeidet «en forskrift som regulerer eller stanser hundekjøringa i Kjellerskogen jf. friluftsløven §§ 15 eller 16» (Norges Høyesterett 2022, s. 2). I Tingretten og Lagmannsretten tapte saksøkerne, altså sauebøndene. Men saka ble anket til Høyesterett, hvor kjennelsen ble at «Søksmålet mot Nordreisa kommune må fremmes for tingretten» (Norges Høyesterett 2022, s. 8). Det tilsier at kommunen ikke kan la være å håndtere en konflikt som bunner i ulik fortolkning av friluftsløva § 2, når noen krever det. Etter denne dommen har kommunen i 2023 laget en forskrift (ikke vedtatt) som forbyr hundekjøring i Kjellerskogen (og Bergskog/Liland), og flytter samtidig hundetreningsløypa lengre opp i dalen, til Tørrfossmoen – med en tilhørende forskrift.

Før denne kjennelsen kom, hadde saka vært forelagt kommunestyre, statesforvalteren og altså lavere rettsinstanser. Lederen av hundeklubben i 2022 var sentral i denne prosessen, og hadde vært en sentral skikkelse i hundekjørermiljøet siden han i 1988 flyttet til Nordreisa og hadde med seg 8-10 hunder. Han bor flere mil fra Kjellerskogen. I sin tid kjøpte han en eiendom med skogsområder som han trente i. Det var også andre som begynte med hundekjøring på den tida. Ei tid trente de under Røyelkampen (et fjell) på eiendommer til bøndene i området, og i Moskodalen i nærheten. En av hundekjørerne hadde cirka 60 hunder på det meste. Etter noen år flyttet de fleste treninga til Kjellerskogen. Siden 2013 har nesten alle hovedsakelig trent der. Pioneren i miljøet hadde i noen år hundene sine sammen med en annen hundeeier. Virksomheten var ganske stor, og de fikk hjelp av hundeeinteressert ungdom, som også fikk opplæring i hundehold. Flere av disse utviklet egne hundespenn. En av dem drev ei tid relativt stort innen reiseliv. I og med at Kjellerskogen var en egnet treningsarena, flyttet flere med hundespenn til bygda, men også de som bor lengre unna brukte «arenaen». I 2022 var det om lag 30 spenn som trente der i løpet av ei uke, med omkring 200 hunder, uttalte en av dem som kjenner miljøet. En av de største innen hundespennsturismen i Troms, Tromsø Villmarksenter, med flere hundre hunder, trener også i Reisadalen. Bedriften har en gård og et treningsområde et par mil lengre inn i Reisadalen. Hunder og hundeeaktiviteter er blitt et tydelig element i Reisa-landskapet.

I Kjelleren er det flere gårder, noen med opptil 200 vinterforede sauer. Saueholdet har et sterkt rettsvern. Beiteretten faller inn under det som omtales som avtaler, hevd, sedvane eller alders tids bruk, og er hjemlet i beitelova fra 1962. Noen beiter på egen grunn, men de fleste på statsgrunn. Saueeierne hevder at hundene forstyrrer sauene og viser til tilfeller der sauene har satt til fjells etter møter med hundespenn. Til fjells i Kjellerskogen er å ta opp svært bratte fjellsider som tidvis krever klatring. Sauebøndene har engasjert Norges bonde- og småbrukerlag som i en del sammenhenger har frontet saka knyttet til konflikten med hundekjøringa. De har også støtte fra en del av bygdefolket. Det har de seinere år vært flere sabotasjer mot hundekjørerne, blant annet kutting

av bremsewire på parkerte ATVer (firhjulinger). Det har også vært håndgemeng, hvor bygdefolk har vært involvert, men ikke saueeierne. Konflikten opptok imidlertid de fleste.

I begynnelsen dro hundespennene på strippede biler, etter hvert ATVer. Etter som trafikken har økt, har nye stier, veier og broer kommet til. Det sies at dette har skjedd i forståelse med grunneieren, noe Statskog har muntlig bekreftet. Noen bestriker lovligheten i dette, og lokalt heter det at hundekjørerne har tatt seg til rette. Å ha ATV på slep etter spennet er vanlig, men blir av noen betraktet som brudd på lov om motorferdsel i utmark – man må ha motoren på for at bremse- og styresystemer skal virke. Dessuten har treninga og tilrettelegginga en form av permanens over seg – skogen ble omskapt til en treningsarena for hundekjøring.

Det største stridsspørsmålet dreide seg om reguleringa av området. Hundeeierne sier de gjentatte ganger ba kommunen om å utarbeide en arealplan for hundespanttraining i Kjellerskogen, men at det ikke skjedde. Altså, bildet av stridsspørsmålene er sammensatt, men dreier seg primært om forholdet mellom sauebeite og hundespanttraining, altså en brukerkonflikt i et område hvor allemannsretten i utgangspunktet gir alle adgangs- og bruksrett. Konflikten ble så intens at det sies å ha gått ut over aktivitetene i bygdelaget og på grendehuset. Det ble ganske så utrivelig, ble det fortalt. Folk flest tok side i konflikten, og betraktet hverandre gjennom fiendebilder. Begge sider i konflikten mener at kommunen har vært unnfalende, og at de kunne ha gjort mer for å løse den, blant annet ved å flytte treningsarenaen, slik det seinere ble gjort (2023-2024).

Diskusjon: institusjonalisering og legitimitet

Den viktigste forskjellen mellom de to tilfellene er at elva forvaltes av et lokalt regime som formelt er bestemt av Jordskifteretten, mens det i Kjellerskogen ikke finnes noe tilsvarende, egentlig bare ei nasjonal lov som sier at landskapet er tilgjengelig for alle. Området har vært forvaltet av de som har brukt det, altså sauebøndene, men de har ikke hatt anledning til å ekskludere andre brukere, og kommunen som kunne ha gjort det, ville ikke gjøre det. Statsforvalteren har et overordnet forvaltningsansvar, men uten noen form for lokal regulering. Altså er det en stor forskjell med hensyn til institusjonalisering for de to tilfellene vi har analysert.

I forvaltninga av laksefisket i Reisaelva blir beslutningene tatt av Elvelaget. Formelt sett har beslutningene dermed et slags demokratisk fundament. Lagets sekretariat har kontakt med forskningsmiljøer og andre fagfolk, hvor elvesaker kan diskuteres, i et slags praksisfellesskap, basert på felles forståelse, normer og verdier (Wenger, 1996). Dette systemet representerer en form for institusjonalisering. Dette mangler for Kjellerskogen. Det finnes ikke noe felles organ der saueiere og hundekjørere møtes og forhandler. Uten en felles organisasjon var det lite som bandt partene sammen. Sakskomplekset har preg av påstander, baktalelser og skittkasting, på bygda, i aviser og i rettssaler. Aktører som ikke stilte opp, som kommunen og Statskog som grunneier gjorde også sitt, sammen med motstridende fortolkninger av friluftslova, beitelova, lov om motorferdsel i utmark, med mer. Uten Elvelaget ville trolig forvaltninga også der vært atskillig mer konfliktfylt. Men den var også forvaltet før Elvelagets tid, gjennom uformelle normer og omforente praksiser. I Kjellerskogen har bøndene vært omforente om beitinga, men normer for hundekjøringa har aldri utviklet seg. Det er ingen ressursmessig tragedie der, men det utviklet seg et forhandlingsklima som etter hvert var relativt tragisk, og preget av mangel på institusjonalisering. Institusjoner representerer og utvikler verdigrunnlag for samarbeid, sier institusjonsteoretikerne, som også framhever at institusjonalisering innebærer muligheter for læring og effektiv konfliktløsning, og gir legitimitet til styringssystemet (se Jentoft, 2004; Sandstrøm et al., 2014; Scott, 1995; Selznick, 1984).

I sin diskusjon av institusjonalisering viser Jentoft (2004) til Scott (1995) som opererer med tre institusjonspilarer; en regulerende, en normativ og en kognitiv. Av den regulerende pilaren finnes to typer, en operativ og en konstitusjonell (Gardner & Ostrom, 1991). Operasjonelle regler strukturerer hverdagen i Reisaelva i form av en organisasjon (elvelag) med et styre og sekretariat, fiskeregler og oppsyn. De konstitusjonelle reglene omfatter vedtekter og organisasjons- og styringsstruktur for Elvelaget. I Kjellerskogen har man ikke noe tilsvarende, noe som har skapt problemer, og som er et eksempel på at uten regler og normer, har menneskene en tendens til å degradere og ødelegge felles ressurser (Goldman, 2004). Den normative pilaren dreier seg om adferdsmessige standarder og verdier som er i spill, elementer som gir legitimitet til regimer og regler. Når det gjelder fisket i

Reisaelva finnes tradisjoner for hvordan man oppfører seg; man drar inn snøret når det kommer en båt, man står ikke alt for lenge på samme fiskeplass (Svensson, 2015), man rydder etter seg, man slutter å fiske når man har nok fisk, og liknende. I Kjellerskogen gjaldt i beste fall alminnelig folkeskikk, og knapt nok det, ifølge flere av informantene. Normen var snarere fiendskap og som nevnt en rekke mishagsytringer fra begge hold.

Den kognitive pilaren dreier seg blant annet om kunnskapsgrunnlaget. Kunnskap er grunnlaget for forvaltningsregimet i elva, selv om flere dro gyldigheten av bestandsmåla i tvil. Det etterspørres mer systematiske telling og formell kunnskap. Tvil om beslutningsgrunnlagets gyldighet reduserer legitimiteten til systemet. I Kjellerskogen er det imidlertid verre. Striden gjaldt kunnskapsgrunnlaget angående sauenes frykt for hundene, og om lover og rettigheter. «Løsninga» var å gå til retten.

Legitimitet har man når et regime er akseptert av dem det gjelder for. For elva er mange av forvaltningsvedtektene omstridt, men akseptert, mens mangel på et styringsregime preger Kjellerskogen. At friluftsløva gjelder gir ikke legitimitet, snarere tvert om – dens manglende forvaltningsevne reduserer den til bare en rettighet, som har vist seg å gi rom for en omfattende konflikt. Det kunne ha vært annerledes dersom kommunen hadde regulert området, noe friluftsløva §§ 15 eller 16 åpner for. Kommunen betraktet både sauehold og hundekjøring som privat virksomhet utenfor sitt ansvarsområde.

Det finnes mange eksempler på at man har skapt regimer som har større legitimitet enn det som gjelder for de to tilfellene i Nordreisa. Pinkerton & John (2008) viser til forvaltningsregimer av fiske som har blitt utviklet over mange år. De viser til åtte punkter, som stort sett alle har relevans for begge våre tilfeller:

1. Forvaltningsregimet må ivareta andre og flere typer kunnskap enn den naturvitenskapelige. Flere av våre informanter framhevet dette; at de lokale stemmene også måtte tas med i faglige vurderinger. I Kjellerskogen mangler det også forskningskunnskap om forholdet mellom sau og hund, mens legmannskunnskapen spriker.
2. Reguleringsregimet må formes slik at det skaper legitimitet. Bredere deltakelse i utforming av regler – som fiskestoppen i 2022 – ville gjøre bestemmelsen mindre omstridt. I Kjellerskogen måtte et slikt regime skapes, om mulig. I 2023 valgte man å skape dette gjennom å flytte til et annet område.
3. Omforent reglement skaper enighet om forvaltningssystemet. Slik er det kanskje for elva, men det er fraværende i Kjellerskogen. Det har gjennom åra vært forsøk på å skape reglementer også der, men de har aldri blitt institusjonalisert.
4. Instrumentell aksept oppnås når brukerne opplever at de er tjent med systemet. Det er tilfelle for lakseelva og fisket, men ikke for Kjellerskogen. Her var det ingen som uttrykte tilfredshet med «regimet» som har eksistert.
5. Når brukerne opplever at regimet er rettferdig, at ingen forfordes, er de tilbøyelige til å gi regimet sin tilslutning. Pinkerton og John (2008) kaller dette moralsk legitimitet. Mangel på dette, førte i sin tid til at Auttima forlangte endringer i fordelinga av fisket i Reisaelva. I Kjellerskogen er det ingen som opplever «regimet» som rettferdig eller moralsk tilfredsstillende.
6. Den moralske legitimiteten bygger altså på at det finnes en omforent kunnskap, og et omforent og politiske akseptert regime. Dette finnes for elva, i alle fall i noen grad, men ikke i Kjellerskogen.
7. Legitimitet er basert på et styringsregime, ikke på eierskap. Det gjelder for laksefisket, mens Kjellerskogen manglet et slikt regime.
8. Legitimitet er avgjørende for velfungerende forvaltningssystemer. Det har man i det ene tilfellet, ikke i det andre.

Altså, Reisaelva er forvaltet av et fellesskap, Kjellerskogen har ikke hatt noe tilsvarende. I 2023 laget kommunen en reguleringplan for et nytt hundetreningsområde – Tørrfossmoen. Den har så langt fått tilslutning både av sauebøndene og hundekjørerene. Lærdommen må være at man må bruke de instrumenter som finnes og skape

omforente regimer. Kommunen har anledning, og ifølge Høyestrett også en plikt til å arealregulere når noen krever det. Å bygge felles bruks- og forvaltningssystemer er også å bygge eller styrke lokalsamfunnet. *Commoning*, skaping og gjenskaping av fellesskap er anerkjent som et virkemiddel både i miljøpolitikk og i utvikling av bærekraftige lokalsamfunn (Sato & Alarcon, 2019). Og det er kanskje et håp å finne i et annet fellesskap, av kognitiv karakter, nemlig kunnskapsfeltet. Flere av våre informanter, særlig knyttet til elva, framhevet at det blant unge er mer kunnskap, og langt større forståelse for miljøutfordringer og forvaltningsbehov, enn hos eldre: «Mannfolk over 50 år burde ikke ha noe med elveforvaltninga å gjøre», sa en som har hatt sentrale posisjoner i forvaltninga. Trua på nye holdninger gir løfte for framtida. I det andre tilfellet, Kjellerskogs konflikten, var behovet først og fremst et forvaltningsregime – og kunnskap om hvordan slike regimer fungerer.

Konklusjon

Artikkelen har vist hvordan friksjoner i et landskap kan ta ulike veier. I det ene tilfelle – Reisaelva og laksefisket – har man institusjonalisert uenighetene, og det finnes et forvaltningsregime som har legitimitet. Den friksjonen som finnes, og den finnes, blir kanalisert inn i et system som håndterer den. I det andre tilfelle mangler dette, det finnes intet regime som regulerer virksomheten. Friksjonen har hatt fritt spillerom, og det utviklet seg en opprivende konflikt. Dette viser to forhold, at den nasjonale allemannsretten blir omstridt når den ikke materialiserer seg i lokale styringsregimer, og at institusjonalisering er en nøkkelfaktor i forvaltning av naturområder. Altså, allemannsretten er et dårlig rettsgrunnlag for hundekjøring, som er en aktivitet langt utenfor det retten ble lovfestet for. Men lova var heller ikke egnet for eksklusjon – i alle fall når kommunen ikke var med på det. Sauebøndene lyktes ikke å bli kvitt hundekjøringa i beitemarka før saka hadde vært gjennom alle rettsinstansene. Trolig er lova i de fleste tilfeller ikke egnet til å håndtere slike konflikter. Det ligger også i navngivinga av lova. Den tilsier at man vil hegne om *friluftslivet* (se Blomley, 2008). Kommunen vegret seg for å ta side i brukerkonflikten som var der og ville åpenbart ikke legge seg ut med de nye næringene som friluftslivet rommer. Dette kan reflektere en nasjonal politikk som prioriterer tilrettelegging av landskaper for friluftslivet og turisme og hvor småbruka skal bort (Flø, 2024). Friluftslivets landskap er altså ikke uskyldig, men et produkt av historiske prosesser og av trender som representerer en tilpasning til *homo ludens*, det lekende mennesket, på bekostning av *homo logos* som strevde med å brødfø de som bodde der. Blant taperne i denne utviklinga er laksen og *more-than-human*-perspektivet.

Analysen viser at *commoning*-ordninger, som allemannsretten er et slags eksempel på, både fortjener å bli diskutert, styrt og forvaltet. *Commoning* betyr å «etablere regler og protokoller for adgang og bruk, ta omsorg og ansvar for ressurser, og fordele nytten på måter som fremmer andres velferd», sier Gibson-Graham et al. (2016, s. 195, forfatterens oversettelse). Altså anbefaler de forvaltning. Deres bekymring er de globale miljøutfordringene. Men trolig er *commoning*-regimer måten å håndtere mange av dagens felles utfordringer på, både globalt og lokalt. Derigjennom kan man skape felles forståelse og engasjement, og danne en ramme eller et system som uenigheter kan håndteres innenfor. Reisaelva og laksefisket forvaltes i en allmenning som er et slags *commons*-regime. Noe tilsvarende kunne man også ha skapt i Kjellerskogen, men det kom aldri på tale – partene kommuniserte dårlig og var uenige om tolkninga av friluftslova som hundeeierne la til grunn for sin aktivitet. Saueeierne mente at hundekjøringa gikk ut over deres beiterett (tvisten er beskrevet av Norges Høyesterett, 2022). Et hovedproblem her var og er at friluftslova ikke inviterer til etablering av kollektive forvaltningsregimer. Begge parter påkalte offentlig styring som kommunen avviste inntil den ble instruert av Høyesterett. Dette tilsier kanskje et behov for en revisjon av allemannsretten der lovverket formes slik at det stimulerer til fellesforvaltning tilsvarende det man har for allmenninger.

Litteratur:

- Armitage, D. (2008). Governance and the commons in a multi-level world. *International Journal of the Commons*, 2, 7-32.
- Blomley, N. (2008). Enclosure, common right and the property of the poor. *Social and Legal Studies*, 17, 311-331. <https://doi.org/10.1177/0964663908093966>.
- Bresnihan, P. (2015). The more-than-human commons. From commons to communing. In Kirwan, S., Dawney, L. & Brigstocke, J. (red.) *Space, power and the commons. The struggle for alternative futures* (s. 93-112). Routledge.
- Coleman, E. & Mwangi, E. (2015). Conflict, cooperation, and institutional change on the commons. *American Journal of Political Science*, 59, 855-865. <https://doi.org/10.1111/ajps.12137>.
- Dadswell, M., Spares, A., Reader, J., McLean, M., McDermott, T., Samways K. & Lilly, J. (2022). The Decline and Impending Collapse of the Atlantic Salmon (*Salmosalar*) Population in the North Atlantic Ocean: A Review of Possible Causes, Reviews in Fisheries. *Science & Aquaculture*, 30:2, 215-258. <https://doi.org/10.1080/23308249.2021.1937044>.
- Dietz, T., Dolsak, N., Ostrom, E. & Stern, P. C. (2002). The drama of the commons. I Dietz, T., Dolsak, N., Ostrom, E., Stern, P. C., Stonich, S. & Weber, E. U. (red.) *The drama of the commons*. National Academy Press.
- Federici, S. (2011). Women, land struggles, and the reconstruction of the commons. *The Journal of Labor and Society*, 14, 41-56. <https://doi.org/10.1111/j.1743-4580.2010.00319.x>
- Flø, B. E. (2024). Småbruket – ein anakronisme i reiselivets tid. *Ottar*, under utgivelse.
- Gardner, R. & Ostrom, E. (1991). Rules and games. *Public Choice*, 70, 121-149.
- Gibson-Graham, J. K., Camron, J. & Healy, S. (2016). Commoning as a postcapitalist politics I Amin, A. & Howell, P. (red.) *Releasing the commons*. Routledge.
- Goldman, M. (2004). Imperial science, imperial nature: Environmental knowledge for the World (Bank). I Jasanoff, S. & Martello, M. L. (red.) *Earthly Politics. Local and Global in Environmental Governance*. The MIT Press.
- Granås, B. & Svensson, G. (2022). På reise med allemannsretten. *Arr - Idehistorisk tidsskrift*, 2, 13-25.
- Hagen, I. J., Ugedal, O., Jensen, A. J., Lo, H., Holthe, E., Bjørn, B., Florø-Larsen, B., Sæggrov, H., Skoglund, H., & Karlsson, S. (2021). Evaluation of genetic effects on wild salmon populations from stock enhancement. *ICES Journal of Marine Science*, 78, 900-909. <https://doi.org/10.1093/icesjms/fsaa235>.
- Hansen, E. (1955). *Nordreisa Bygdebok*. Nordreisa kommune.
- Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162, 1243-1248. <https://doi.org/10.1126/science.162.3859.1243>.
- Jentoft, S. (2004). Institutions in fisheries: what they are, what they do, and how they change. *Marine Policy*, 28, 137-149. [https://doi.org/10.1016/S0308-597X\(03\)00085-X](https://doi.org/10.1016/S0308-597X(03)00085-X).
- Friluftsløven. (1957). *Lov om friluftslivet* (LOV-1957-06-28-16). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1957-06-28-16>
- McKean, M. A. (1992). Success on the commons: A comparative examination of institutions for common property resource management. *Journal of Theoretical Politics*, 4(3), 247-281.
- Murray, M. (2008). Narrative Psychology. I Smith J. A. (red.), *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods* (s. 111-132). Sage Publications.
- Norges Høyesterett. (2022). Kjennelse avsagt 10. mai 2022. HR-2022-956-A (sak nr. 22-003313SIV-HRET).
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
- Palmer, H., da Silva, S. & Low, I. (2017). *Urban commons in the neoliberal global order: Commoning as counteraction*. N-AERUS XVII Conference, Stockholm.
- Pinkerton, E. & John, L. (2008). Creating local management legitimacy. *Marine Policy*, 32, 680-691. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2007.12.005>.
- Reusch, M. (2012). *Allemannsretten. Friluftslivets rettsgrunnlag*. Flux forlag.
- Røang, A. T. (2022). *Overgangen fra privatallmenning til bygdeallmenning*. Masteroppgave. NMBU.

-
- Sandström, A., Crona, B. & Bodin, Ö. (2014). Legitimacy in co-management: The impact of preexisting structures, social networks and governance strategies. *Environmental Policy and Governance*, 24, 60–76. <https://doi.org/10.1002/eet.1633>.
- Sato, C. & Alacron, J. M. S. (2019). Toward a postcapitalist feminist political ecology's approach to the commons and communing. *International Journal of Commons*, 13, 36-61. <http://doi.org/10.18352/ijc.933>.
- Schenk, L. (2008). Climate change crisis – struggling for worldwide collective action. *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, 19, 3, 319-380.
- Scott, W. R. (1995). *Institutions and organisations*. Sage Publications.
- Selmer, K. I. (2013). *Rettigheter til laksefiske i Reisaelva*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet.
- Selznick, P. (1984). Leadership and administration: a sociological interpretation. *University of California Press*.
- Skavhaug, I. M. (2020). *Mangfoldige verneområder. Å utforske forståelser av vernet natur og landskap i Nord-Troms*. Doktoravhandling. UiT Norges arktiske universitet.
- Stavriles, S. (2016). *Common space. The city as a common*. Zed Book.
- Svensson, G. (2015). Exchange and change in northern Norway: On reciprocity in nature-based tourism. *Tourism, Culture and Communication*, 14, 169-182.
- Svenning, M.-A. (2016). *Reisaelva 2015. Tetthet av laksunger, fangst av voksen laks og registrering av høstbestand*. NINA kortrapport 16.
- Sætra, H. (1986). Reisavassdraget. Floraen i Reisavassdraget, Troms. *Tromsura, naturvitenskap*, 50, 1-143.
- Sørly, R. (2024). *Narrativ metode*. Cappelen Damm Akademisk.
- Sørly, R. & Blix, B. H. (red.) (2017). *Fortelling og forskning: Narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv*. Orkana Akademisk.
- Tørrfoss, J. (2004). *Til alle som ønsker mer laks i Reisaelva*. Personlig notat. Storslett.
- Viken, A. (2003). Reisen—fra Homo Logos til Homo Ludens. I Thuen, T. (red.) *Sted og tilhørighet*. Program for kulturstudier (s. 179-200). Høgskoleforlaget.
- Viken, A. & Riseth, J. Å. (2024). Allemannsretten i lys av statlig annekteringspraksis i Sápmi. *Ottar*, under utgivelse.
- Viken, A. & Svensson, G. (2016). Organisering av reiselivet – DHOer, disiplinering, dialog og partnerskap. I Viken, A. (red.) *Turisme. Destinasjonsutvikling*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Wang, N. (2000). *Tourism and modernity: A sociological analysis*. Pergamon Press.
- Wenger, E. (1996). How we learn. Communities of practice. The social fabric of a learning organization. *Healthcare Forum Journal*, 39, 20-26.
- Witoszek, N. (1998). *Norske naturmytologier. Fra Edda til økofilosofi*. Pax Forlag.